

Bálint Sándor¹

TÜLTERHELT DEMOKRÁCIA² (kivonat és tanulmány)

A szerző több kutató-szakértő munkájának felhasználásával igyekszik válaszokat fogalmazni a túlterhelt demokrácia építésének, működésének elméleti-gyakorlati kérdéseire. Foglalkozik: a politikai rendszerek típusaival – autokrácia – diktatúra – demokrácia; a plurális demokrácia kiépítésével; az amerikai modell értékeivel; az új magyar demokrácia születésével, sikertörténetével, deficitével, válságával; a demokrácia öngazgatási – önkormányzati érték-, érdek rendszereinek ellentmondásos, túlterhelt problémáival; a globalizációs, modernizációs, szocializációs felzárkózás feladataival; itt még a demokratikus normák sem váltak általánosan elfogadottá.

A szerző több kutató-szakértő munkájának felhasználásával igyekszik válaszokat fogalmazni a változó, átalakuló új társadalom kihívásaira. Szeretné felhívni az olvasók figyelmét több olyan kérdésre, problémára, ami a Túlterhelt demokrácia születése szerkezetének, működésének folyamatában kialakult, válaszokat, megoldásokat igényel-követel.

Megpróbáltam válaszokat keresni – találni arra, hogy a nyugati orientációt, piacgazdaságot, demokráciát eszményeiben, céljaiban felvállaló magyar köztársaság mit tett, hogyan indult, hová jutott egy új társadalom, a szabadság és a demokrácia, egy új politikai – jogi – erkölcsi – szociális rendszer, jobblét és a biztonság megteremtésében? Hiszen a közvélemény, kormányzás, szakemberek kutatási célja, szándéka egy élhetőbb, jobb, biztonságosabb, demokratikusabb Magyarország kialakítását akarta.

Fő kérdés: mire használják az új demokráciát, alapeszméit, alapvető értékeit. Kerestem és találtam biztató jeleket, aggasztó hiányait, vétkeket, bűneit a vágyaktól-illúzióktól is túlterhelt új magyar demokráciának.

Ebben a dolgozatban – első részben a politikai rendszerek típusaival: autokrácia – diktatúra – demokrácia fogalmaival, típusaival, a plurális demokrácia kiépülésével, az amerikai modell jellemző értékeivel foglalkozom. Második részben az új magyar demokrácia születése, szerkezete, működése és válsága változásait veszem számba. Jelzem a magyar politikai rendszer sikertörténetét, válságát, a demokrácia szétesését, Magyarország csapdába kerülését, a demokratikus és gazdasági deficit halmozódását. Harmadik részben a túlterhelt demokrácia válsága, tehetetlensége, a közigazgatási reform, az önkormányzati rendszerek és a magyar demokrácia kohéziójának csekély volta kerül elemzésre.

Kulcsszavak: demokrácia, autarchia, diktatúra, szabadság, rend, biztonság, modell, jogállam, polgárosodás, integráció, kohézió, szocializáció, modernizáció, globalizáció

¹dr. ny. alezredes, nyugállományú filozófia tanár

² Lektorátlan

I. A politikai rendszerek típusai: autokrácia – diktatúra – demokrácia. A plurális demokrácia kiépülése. Az amerikai modell.

Mi a demokrácia?

1. A demokrácia útja és típusai

„A polgároknak formális (jogi) egyenlősége, jogainak védelme, a jog keretein belüli szabadsága, a népfelség elve, a hatalmi ágak (törvényhozás, közigazgatás, bírászkodás) megosztottsága, a politikai erők pluralizmusa, a döntések többségi elve és ugyanakkor a kisebbségek védelme, nem csupán külső keret, hanem életforma, életszemlélet, amelynek szellemében az emberek kialakítják intézményeiket.”

A demokrácia útja és típusai – múlttól a mának!

A régebbi – az újkori társadalom előtti demokráciákban a népesség nagyobb része a rendszer aljára és a demokrácián kívülre került, részükre nem terjedt ki a demokrácia (a parasztok, a rabszolgák, a proletariátus). Nem embernek számított, hanem tárgynak, nem célként szerepelt, hanem eszközként a hatalom számára. Az újkori társadalom egyre szélesebb rétegeket kapcsol a demokratikus hatalom eszményébe és erőterébe. Az újkori kapitalista gazdaság a piaci és ipari társadalom szükségessé tette csaknem az egész társadalom bevonását az állam keretébe. A folyamat ma sem fejeződött be. De még a demokráciára csak egy kifejezés használatos, addig a parancsuralmi rendszerekre igen sok: autokrácia, despotizmus, diktatúra, oligarchia, arisztokrácia, sztálinizmus, hitlerizmus stb. De vajon homogén fogalom-e a demokrácia? Nem, mert különböző típusai voltak és vannak: képviseleti – közvetett és részvételi – közvetlen, plurális demokrácia. Elemei: a jogállamiság, pluralizmus, a kisebbségek védelme, a szabadságjogok érvényesítése. Ez a demokrácia világtörténetének eddigi legmagasabb foka.

Egyes szakemberek véleménye szerint elhanyagoljuk annak vizsgálatát, vajon mi a különbség a „népinek” nevezett demokrácia és a „polgári” vagy többpárti, parlamenti demokrácia között. A választók kevésbé ismerik, keverik a demokrácia elemeit, fogalmait, típusait. Kevesen tudják, hiába van egy államban több párt a parlamentben, attól a demokrácia még lehet formális, az államforma pedig „puha diktatúra”? „vezérelvű demokrácia”? Fő kérdés: mire használják az új állami – önkormányzati – civil – párt demokráciáit, a szabadság és a demokrácia értékeit – érdekeit, kik hozhatnak döntéseket, s milyen rendben határoznak meg értékeket, értékrendet (szabadság, egyenlőség, szolidaritás, rend – jólét – biztonság). Talán a legfőbb baj, hogyha a demokrácia helyébe az autokrácia lép (az önkényuralmi – egyeduralkodói rendszer). „A túl laza” alkotmány pedig magát a demokráciát gyengítheti, mert könnyű vele visszaélni. 1. Vitányi Iván: Új társadalom – Új szemlélet. Napvilág Kiadó 2007. 186. oldal

Nagyon fontos egy demokrácia értékrendjében, hogy miként érvényesül a szabadság garanciája, a hatalommegosztás elve, a plurális demokrácia, az alapjogok tisztelete, az állam és az egyház elválasztása, a negyedik hatalmi ágnak tekintett sajtó szabadsága és a média függetlensége. Fő kérdés itt az, hogy mire használják a kétharmados többséget Magyarországon egy új demokráciában, ahol a közélet szereplői csak kószolgtatják a demokratikus normákat, melyek még nem váltak mindenki által elfogadott íratlan szabályokká. Itt a demokrácia nem vált általánosan elfogadott önértékké.

2. A politikai rendszerek típusai: demokráciák és diktatúrák

A politikai rendszereknek többféle osztályozása ismeretes. A legfontosabb szempontok a hatalmi ágak egymáshoz való viszonya és a hatalom gyakorlásában közvetve vagy közvetlenül részt vevők körének nagysága. Ezen az alapon demokratikus és diktatórikus politikai rendszereket különböztetünk meg. A demokratikus rendszerekben a liberális elveknek megfelelően

elkülönül a törvényhozói, a végrehajtói és a bírói hatalom, s a felnőtt állampolgárok egésze vagy túlnyomó többsége számára biztosított az egyenlő feltételek melletti részvétel a politikai életben. A diktatórikus rendszerekben ezzel szemben összeolvadnak a hatalmi ágak. A végrehajtó hatalmat alkotmányos felügyelet nem korlátozza, s az államot egy olyan személy (diktátor) vagy személyek (oligarchia, klikk, elit) irányítják, akiknek hatalma nem függ a többség akaratától. Ezeket a félparlamentális vagy parlament nélküli, diktatórikus kormányzati formákat összefoglalóan autoriter vagy tekintélyelvű rendszereknek nevezzük.

Autokrácia: Korlátlan egyeduralom, ezen alapuló államforma. Politikai korlátlan hatalommal, zsarnoki önkénnyel uralkodó államfő, autokráciával kapcsolatos rendszer. Diktatúra: Politikai nyílt erőszakra támaszkodó korlátlan hatalom (parancs) uralom, illetve az ilyen politikai rendszer. Tört. Rendkívüli helyzetben katonai parancsuralom időszaka. Demokrácia: meghatározását az előzőekben közreadtam. Itt most történelmileg csupán csak jelzem, hogy a szabadok közvetlen többsége döntésén alapuló demokratikus államformák sokfélesége – mássága, eszme és demokratikus érték, s magatartás világa miként mozgott – változott – fejlődött, mit adhat a múlttól a mának. Az antik: az a jogegyenlőségen, szabadságjogokon (és a többpártrendszeren) alapuló politikai rendszer, államforma, amelyben a közhatalmat (a választópolgárok által) megválasztott képviselők gyakorolják. Polgári vagy parlamenti: az a rendszer, köztársasági államforma, amelyben az országgyűlés ellensúlyozza a végrehajtó hatalmat. Tört.: népi demokrácia az egykori szocialista országoknak egypártrendszerén és tervutasításon alapuló államformája. Demokratikus gondolkodás, magatartás. 2. Romsics Ignác: A 20. század rövid története III/7. fejezet. Rubicon Könyvek 2007.

Politikai rendszerek: demokráciák és diktatúrák szerkezete igen széleskörű, sokféle, melynek részletes ismertetésétől eltekintek, csak szerkezeti elemeit jelzem: Választójog és pártviszonyok Európában; Demokratikus rendszerek; Autoriter rendszerek Európában; Diktatúrák Ázsiában és Dél-Amerikában; Totális diktatúrák: a fasiszmus és nemzetiszocializmus. Antiszemitizmus és zsidótörvények. Magyarország a demokrácia és diktatúra között a világháborúk korában és a szovjet táborban, a demokráciából a diktatúrába. Magyarország Szovjetizálása. Az új magyar demokrácia a Harmadik Magyar Köztársaságban.

A plurális demokrácia kiépülése. Az amerikai modell

A polgári politikatudomány francia klasszikusa a modern egyenlősödési folyamat eredményeként kialakuló plurális demokráciát Franciaország számára is elkerülhetetlen jövőnek tekintette. Vonzódott a feudális arisztokrácia uralta társadalomhoz, de azt végleg letűnt társadalmi – politikai berendezkedésnek tartotta. Kora alapvető folyamatának a társadalmi és politikai demokratizálódást, az egyének „esélyeinek” egyenlővé válását tekintette, szerinte ez feltartóztatathatatlanság és visszafordíthatatlanság folyamat. Véleménye, az új kapitalista berendezkedés sem hoz gazdasági egyenlőséget, az új „ipari arisztokrácia” tönkreteszi és elállatiasítja az embereket, az egyének egyenlően jelentéktelenek az egyre növekvő erejű államhatalommal szemben. A centralizált bürokrácia átfogóbb hatalommal rendelkezik az egyének felett. A politológus a szabadságnövelését, az egyének saját maguk iránti felelősségét, szabadabb, önállóbb gondolkodását létrehozó intézmények létrehozásával képzelel, Az önkormányzatok szerepének növelésével, az egyéneket integráló testületek kialakításával, a független igazságszolgáltatással, a hivatalnokok választásával stb. Szerinte az új demokratikus korszak egy új politikai tu-

dományt követel (amely szorosan kapcsolódik a szociológiához, a szociálpszichológiához, a megújuló államtudományhoz), amely messzebbre lát a politikai pártok szűk horizontjánál, és feladata az embereknek a szabadságra és demokráciára nevelése. Lehetséges magántulajdonon alapuló demokratikus rend, a demokrácia kiterjeszti az individuális szférát, küzd a centralizált államhatalom ellen, amely a „többség zsarnoksága” révén elnyomja a kisebbségek érdekeit. 3. Tocqueville, Alexis de: A demokrácia Amerikában 1840 Megjelent 1945. után, nyilvános kiadásban. Európa Könyvkiadó Budapest 1993.

II. Az új magyar demokrácia születése, szerkezete, működése és válsága. Biztató jelek és aggasztó hiányok, váltás, teher, siker, kibillenés, építés és rombolás, múlttól a mának.

Az új magyar demokrácia az 1989. októberi alaptörvények és Antall József miniszterelnök programjában és az új alkotmányban fogalmazódott meg.

1. **Magyarország népköztársaságból olyan köztársasággá alakult**, amelyben érvényesülnek a klasszikus hatalommegosztás és a politikai demokrácia elemei.

Az alaptörvény deklarálta a többpártrendszer, kimondta, hogy egyetlen párt sem gyakorolhatja a közhatalmat. A kormányprogram kimondta, hogy ez a kormány a szabadság kormánya kíván lenni, hogy (legfőbb érték a szabadság) minden magyar állampolgár ugyanazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezzen a törvény előtt, a hivatalban és egymás iránt is. A szabadság része: a vélemény-szólás-gyülekezési-, mozgás- és utazás, a nevelési- és oktatási szabadság is. Törvényes teret és lehetőséget biztosítanak az ambíció, a tehetség, az egyéni és közösségi energiájának. Védünk kell a lemaradók társadalmi jogait. Az új kormány a nép kormánya kíván lenni. Az új kormány élettél, tartalommal akarja kitölteni a népfelség elvét. A nép vesse ki magából a bizalmatlanság évtizedes, évszázados beidegződéseit, tekintse az intézményeket magáénak (országgyűlés). Ez a kormány a gazdasági fordulat kormánya kíván lenni. Az új kormány európai kormány lesz. A demokrácia, a pluralizmus, a nyitottság hagyományát vállaljuk.

2. **„Minden társadalom a hagyományok tartalékából él”** – állapította meg a magyar író, s leírta véleményét az új magyar demokrácia születéséről, működéséről, arról, hogy mik terheltek túl a magyar demokráciát, jelezve a demokrácia eszközének értékeit is.

Már a rendszerváltás pillanatában világos volt, hogy vannak következetes magyar demokráciák, de – szerinte – a magyar társadalomnak demokratikus hagyománya nincs. Így a harmadik köztársaság a gondoskodó állam és a rendi tekintélyuralom, a Kádár-korszak és a Horthy-korszak hagyományvilága között fog ingázni. Az elmúlt két évtizedben egyik mellett sem tudott dönteni. A gondoskodó állam díszlete leomlik, a privatizáció és a korrupció túlterhelte a magyar demokráciát, pedig a demokrácia az erős polgárság legerősebb eszköze a folyamatos modernizációra, a közjó szolgálatára.

A magyar demokrácia, a magyar polgárosodás nagyon is összetett társadalomtörténeti folyamat, melyet biztató jelek, eredmények, sikerek és aggasztó hiányok, túlzott elvárások-központosítások, közveszélyes hatalmak, centralizáció és decentralizáció, az állam és a piac, a szocializmus és a kapitalizmus kérdései, ellentmondásai jellemezték. A polgárosodást eredeti-

leg civilizálódásnak, modernizálódásnak is nevezték. A polgárosodás, a civilizálódás Nyugat-Európából indult el, eszméi, technikai vívmányai, kultúrája, életforma-mintái kissé késleltetve eljutottak hozzánk, a korrupció 1848/49-es áttörése ma is zajló folyamat, melyben a szabadság így lett magyar több politikai rendszeren átívelő váltó és sok dolog állásától túlterhelt, ajánlatoktól, ígéretektől, létért-megélhetésért küzdő, önépítő-önromboló (pl. faluromboló) folyamat története. Látnunk kellett volna, hogy a piacgazdaságból nem nő ki az új demokrácia, a belső piacot meg kellett volna őrizni, s hogy a volt államszocializmusból csupán rendszerváltással nem lesz kapitalizmus (az elitnek nem is volt itt kapitalizmus-képe), a kapitalizmus pedig a piacok fölötti uralma is jelenti, amit tanulni, építeni, védeni kell. A kihívás arról szólt, hogy képesek vagyunk-e modern társadalmat építeni, egy tervgazdaságot piacgazdasággá átalakítani, eredeti tőkefelhalmozást meg kellett valósítani, a privatizációt el kellett végezni, ami nehezen emészthető élményvilágot teremtett a többség (demokraták, szocialisták, munkások, proletárok) a közjó számára. 4. Romsics Ignác: A 20. század rövid története VIII/1. fejezet Rubicon Könyvek 2007. 5. Nádas Péter: A dolgok állása (tanulmány) Élet és Irodalom 2010. október

3. A magyar politikai rendszer sikertörténete

A súlyos társadalmi-gazdasági szerkezeti problémák ellenére a magyar politikai rendszer húsz éven át liberális demokrácia volt. Az ország egészen 2006. derekáig a demokratikus konszolidáció sikertörténete volt, amelyet a többpártrendszer, a szabad választások, a képviselői kormányzás, erős ellenzék, szabad sajtó, a jogállamiság erős és hiteles intézményei, független bíróságok jellemezték. Az emberi jogokat tiszteletben tartották, a vallásszabadság érvényesült. Az ország csatlakozott az Európai Unióhoz. A mai Magyarországon a demokrácia nem szűnt meg, de a dolgok súlyos irányba mennek. A Fidesz-kormány azt ígérte, hogy felveszi a harcot a munkanélküliséggel, a szociális válsággal. Azt ígérte, munkát, rendet és biztonságot teremt. Megkezdődik a gazdasági és szociális felemelkedés. Emberek milliói hittek ebben az ígéletben.

A dolgok jellemzői: 1. Először is a kormány sokszor még kétharmados intézményesítése, amely megnehezítette a reformokat. 2. Másodszor a demokratikus intézményekkel szembe forduló gyakorlat, az adóelkerüléstől a pártfinanszírozásig. 3. Harmadik súlyos gond a demokrácia beszűkítése a pártok versengése, amely kiöli a civil részvételi hajlandóságot, a teljesítményelv érvényesülését és megutáltatta az emberekkel a politikát. 4. Negyedszer a befolyásos társadalmi csoportok privilégiumainak továbbélése, amely széttörte a szolidaritás hálózatait, hiteltelenítette a demokráciát. 5. Végül ötödször a gazdasági reformok kudarca, amely védtelenné tette az országot a 2008-ban kirobbantott világválság idején. 5. Bozóki András: A magyar demokrácia válsága. Tanulmány. Élet és Irodalom 2012. január 13. 6. Örkény Antal: Közveszélyes hatalom. 168 óra 2011. július 28. Magyarország csapdába került.

4. Prognosztizálható volt a demokrácia szétesése?

Tény: a legutóbbi 2008-as hazai bizalomvizsgálatok már egy, az értékvilágon széthullott társadalom képét mutatták, s az alapbajok valóban a rendszerváltásig vezethetők vissza – a politikai átalakulásokat felülről vezényelték, így a többség nem tudhatta, mit jelent a demokrácia és a jogállamiság. Fogalmuk sem lehetett arról, miféle új normák szerint kellene élniük. Az új elitnek sem volt kapitalizmusképe. Sokoldalúan hatott rájuk a piacgazdaságból adódó ver-

senyhelyzet is (ami az EU egyik nagy célja, eszménye volt a nyugati orientáció és a demokrácia mellett), amely felerősítette az egyenlőtlenségeket, s a szolidaritási igényt. A teljes elbizonytalanodásban hiányzott az önvizsgálat és a párbeszéd arról, mit gondolunk a demokrácia alapértékeiről, a szabadságról, az emberi méltóság tiszteletéről, érvényesülésről, teljesítményről, igazságosságról, rend-jólét-biztonságról. Máig ezt az adósságot – túlterhelt demokráciát cipeljük magunkkal. Márpedig demokrácia csak úgy működhet, ha legalább minimális egyiségre jutunk a leglényegesebb morális és társadalmi kérdésekben. Közben felismertük: negyvenévnnyi szocializmus után nem könnyű új közös értékrendet kialakítani, jól működtetni tisztázó viták, alulról jövő kezdeményezések nélkül. Itt a jogkövető magatartás még nem vált a mindennapi élet normájává. Nálunk gyenge az együttműködési készség. Mi – a szociológus professzor szerint – atomizált, önző és irigy társadalom vagyunk. A legfontosabb, hogy elkezdődjön végre a közös gondolkodás arról, melyek azok a demokratikus minimumok és társadalmi alapértékek, amelyekért össze kellene fogni. Egyre több ember mondja manapság, közös felelősségünk, hogy idáig jutottunk. A rendszerváltás óta az értelmiség sem végezte el alapvető feladatát, nem szembesítette a társadalmat közelmúltjával, nem tett meg mindent a két egymás követő diktatúra okozta trauma enyhítéséért. Ha Magyarország bizonytalan és tehetetlen, kinek kellene alternatívát adni? A szellemi elitnek – ha lenne ilyen -, ha van ilyen! Róna Péter közgazdász véleménye (7.) szerint Magyarországon kétféle deficit (hiány), a demokratikus és gazdasági deficitek évről évre halmozódtak, a szerkezeti átalakítás reménye nélkül, miközben az Unió gazdasági helyzete megroggyant. Az egyik a gazdasági: A magyar társadalom kórosan alulteljesít a rendszerváltás óta. Ahelyett, hogy létrehoztuk volna a teljesítményalapú társadalmat, megtartottuk a korrump, kapcsolati tőkére épülő tákolmányt. Megbízhatatlanok, állhatatlanok vagyunk, csalunk, miközben jár a szánk. A másik a demokratikus deficit: A kormány lebontotta a jogállami korlátokat és búcsút vett a liberális demokráciától. Ha a mindenkor hatalommal szembeni társadalmi ellensúly hiányzik a rendszerből, akkor a demokrácia veszélyben van. A demokrácia csak akkor őrizhető meg, ha annak értékei mellett elkötelezett emberek sokasága folyamatosan támogatja. 7. Róna Péter: A magyar szellemi leépüléséről. 168 óra 2012. március 17.

III. A túlterhelt demokrácia.

Az új magyar demokrácia gyakorlata. Új ellensúlyok és tehetetlenségek. Önkormányzati rendszer. A magyar demokrácia gyakorlata és válsága. Közigazgatási reform: regionalizáció és önkormányzatok. Az elmaradt integráció.

Túlterhelt demokrácia (8.) Alapvető bajok vannak a hazai politikával. Közvéleményünk a demokratikus átmenettől a társadalmi – gazdasági bajok tényleges megoldását várta, tudva, hogy a gondok hatékony kezelése nélkül a közönség elfordulhat a demokratikus eljárásoktól. A magyarok többsége az átalakulástól mindenekelőtt jóléti kívánalmait teljesülését remélte. Tudva, hogy a gondok hatékony kezelése nélkül a közösség elfordulhat a demokratikus eljárásoktól. A közvélemény nyugat-európai típusú jóléti, rendet, biztonságot – rendszert akart, amennyiben ez a demokrácia jó, akkor legyen nálunk is demokrácia. Közben megfogalmazódott: elnöki, félelnöki vagy parlamenti rendszer legyen hazánkban. Hazánk döntött a parlamentáris, s a többpártrendszer mellett. Közjogunk az állam cselekvőképességét elsősorban a parlamenti többség bizalmához kötött kormánytól várja. Ám az érdektörekvések és értékve-

zérlekések szembekerülése ellentmondásos cselekvései – magatartása is túlterhelte a demokráciát, a közigazgatást. Nemcsak a hatalmi koncentráció lehet veszélyes a demokrácia elfogadottságára, hanem a lehetetlen, tehetetlen kormányzás is. A magyar közvélemény pedig – olykor – túl sokat vár a kormánytól, az államtól.

Új ellensúlyok és tehetetlenségek (9.) Most az önkormányzati kérdés a legaktuálisabb – írta a politológus. Itt vannak a legégetőbb problémák. Minél nagyobb a központi hatalom belső egyensúlyzavara, annál inkább növekszik az önkormányzatok ellensúlyi szerepe. Például: Budapest és a megyei jogú városok nagy gazdasági és politikai súlyra tettek szert a központi kormánnyal, s megyékkel szemben. Másrészt az önkormányzati közigazgatás és finanszírozási szabályozás nem felel meg a valóságos erőviszonyoknak, a demokratikus közéletnek, a gazdaság hatékonyságának. Ilyen szempontokból az önkormányzatok már nem működtethetők a régi módon, mert az emberek ott még részt akarnak venni érdekek és értékek érvényesítésében. Egyes megyei városok (Pécs, Győr, Debrecen) teljesen új életre keltek, az a fajta átalakulás helyi egyensúlyokat teremtett, ez a hatalom felülírja a helyi értékrendet és intézményrendszert. Kérdés: lett-e, lesz-e itt korszakváltás? 8. Tölgyessy Péter: Túlterhelt demokrácia. Századvég Kiadó 2006. 109-135. oldal. 9. Lengyel László: Új ellensúlyok és tehetetlenségek. Túlterhelt demokrácia. Századvég Kiadó 2006. 63-68. oldal.

Közigazgatási reform: regionalizáció és önkormányzatok (10.) Az a következtetés, hogy az állam szerepvállalása, miként a regionalizmus kérdése is a kormányzási paradigmaváltás egyik legfontosabb megnyilvánulása. Azért is, mert a magyar közjogi intézményrendszer alighanem leggyengébb része az önkormányzati rendszer. A kormányzati rendszerek átalakítása nem válhat pusztán a pártpolitikai hatalmi játszmák eszközévé, de nem lehet csupán technokratikus mérlegelés tárgya sem. A tisztán felülről irányított reformok kora lejárt, az érdekeltek a változások lebonyolításába bevonó modell megvalósításának nagyobb az esélye. A magyar közigazgatás átalakítása több cikluson átívelő folyamat, amely igényli az együttműködés kultúrájának kialakítását. Fontos mérföldkő lenne, ha az új kormány átfogó történelmi megállapodás keretében felhasználhatná az érdekeltek elkötelezettségét, és megszerezné a támogatásukat a hosszú távú államreform és a sürgős lépések mielőbbi megvalósításához is. Számolni kell radikális reformokkal a hatáskörök, források, funkciók szintek közötti megosztásban. Előre lehetett látni – sejteni, hogy a kormány az önkormányzatok anyagi forrásainak szűkítése után központi fennhatóság alá vonja funkcióik legnagyobb részét is, ami valamiféle korszakváltást is kiválthat a túlterhelt magyar plurális, konszenzusosok – részvételi, vezérelvű, civil demokrácia útjain – típusain, az építés és rombolás folyamataiban, a kibillenes – váltás, - teher és siker, kudarc és ajánlat tekintetében, biztató jelek és aggasztó hiányok jelenlegi állapotában. Legégetőbb problémák itt: a közigazgatási finanszírozás, a gazdasági hatékonyság vagy a demokratikus közérzület helyzetét nézzük.

Az elmaradt integráció (11.) „A magyar demokrácia társadalmi kohéziója nyolc év uniós tagság után is rendkívül csekély. Pedig egyetlen politikai berendezkedés sem lehet stabil, ha nem törődik a belső integráció minőségével”. (Csizmadia Ervin) Ellentétben a nyugat-európai demokráciákkal, ahol a társadalom tagjai között a politikai orientációt illetően lényegi érték-konszenzus áll fenn, a kelet-közép-európai térségben ilyesmiről nincs szó. Itt 1990 után a társadalom alapvető orientációja integratív vákuum állapota következett be. Vagyis a piaci viszonyok kiépülése nem integráltabbá tette a társadalmakat, hanem a dezintegráció folyamatát

erősítette fel. Itt legkevésbé értettük meg, mit jelent egy liberális demokrácia életképessége szempontjából a saját belső integráltsága. A kirekesztettség érzése, az atomizáltság jegyei erősödtek meg, ami a beteg társadalom érzetét fokozza és felszólítja arra is, hogy a kohézióteremtés teljesen elhanyagolt feladatát el kell kezdeni stratégiai – szocializációs, modernizációs, globalizációs stb. – kérdésként kezelni, s belátva elfogadni a tényt, hogy társadalmi kohézió nélkül nincs minőségi társadalom és demokrácia. 10. Stumpf István: Közigazgatási reform: regionalizáció és önkormányzatok. Túlterhelt demokrácia. Századvég Kiadó 2006. 93-98. oldal. 11. Csizmadia Ervin: Az elmaradt integráció. Figyelő 2012/18. szám.

Önkormányzati rendszer (12.) „A magyar közjogi intézményrendszer legnagyobb része az önkormányzati rendszer”. (Tölgyessy Péter) Nagyszámú települési önkormányzatunk igen kiterjedt hatáskört gyakorol, sokféle intézményt működtetnek, meglehetősen tág tere van a közvetlen demokrácia formáinak, csak hogy, finanszírozásuk jobbra változatlanul a központi költségvetés függvénye. A jogilag jelentős helyi döntési szabadság kevésbé párosul a pénzügyi felelősséggel. A magyar önkormányzati rendszer túlzott mennyisége (3200 települési önkormányzat) szétszórtsága gyenge, leggyengébb minősége szerves része a túlterhelt demokráciáknak. A szerző dolgozatában (121. oldalon) felsorolja, hogy a német nyelvterületen, Ausztriában, Franciaországban, Angliában, az Egyesült Államokban, Svédországban, Dániában, de Hollandiában is erőteljes igazgatási centralizáció érvényesül, sok országban csökkentették az önkormányzatok számát, szétagoltságát. Ám kérdés, hogy a szétagoltság elleni küzdelemben helyesnek bizonyul-e csak az állami központosítás a közvetlen – tágterű – önkormányzati – civil konszenzusok, részvételi, plurális – alulról építkező demokrácia beszűkülésének, túlerős, centralizált vezérelvű, közveszélyes hatalmak szerveződésének. Az önkormányzatok olykor túlméretezett beruházásaikkal, eladósodásaikkal, elszegényített létfeltételeikkel küzdenek, miközben a megyék szerepe lényegesen kisebb lett, a megyei újraelosztás megszűnt, az ott élők szükségleteit alig tudják már kielégíteni. A korábbi együttműködési – szolidaritási formák sokfelé elsorvadtak, új önkéntes társulások, szövetkezetek alig alakultak, az alulról építkezés helyett a fölülről történő központosítás dominált. Mindezek a történések leterhelik az államot, a kormányzást, veszélyesen túlterhelik az új és fiatal demokráciát, megnehezítik a kormányzás hatékony működését. Miközben újabb teljesíthetetlen állampolgári vágyak özöne – illúziója is terheli túl a születő demokráciát. Következtetés: a demokrácia és a piacgazdaság itt még nem vált általánosan elfogadott céllá, eszménnyé, önértékké, talán éppúgy, mint a nyugati orientáció. Új társadalom új szemléletet is igényel, szocializációban, modernizációban, globalizációban egyaránt a lecke föl van adva minden magyar ember számára. 12. Tölgyessy Péter: Önkormányzati rendszer. Túlterhelt demokrácia. Századvég Kiadó 2006. 119-122. oldal.

Összegzés

A dolgozatban lévő kivonatok – tanulmányok összegzéseket is adnak. A polgári plurális demokrácia azért is fontos érték, mert nemcsak demokratikus államorma (jogállam), hanem progresszív életforma, életszemlélet, magatartásforma. Talán a legfőbb baj, ha a demokrácia helyébe az autokrácia (önkényuralom) lép. Fő kérdés itt, hogy mire használják (és kik) a demokratikus többséget. Igen fontos a polgári demokrácia kiépülése, az amerikai modell adaptálása, értékeinek tisztelete. Tanulságos az új magyar demokrácia kiépülése, Antall József programja, melynek alapértékei még ma sem valósultak meg, értékelésük nem történt meg.

Minden társadalom a hagyományok tartalékából él, de Nádas Péter író véleménye „a magyar társadalomnak demokratikus hagyománya nincs, így a magyar demokrácia a Kádár-korszak és a Horthy-korszak hagyománya között ingázik. Ellentmondásait a szerzők is feltárták, jellemezték. Siker és kudarc történetét, válságát, a demokrácia szétesését, a közveszélyes hatalom működését, csapdába kerülését, szellemi – gazdasági leépülését, eladósodását jelezték. A dolgozat harmadik – befejező része igyekszik összefoglalni a túlterhelt magyar demokrácia gyakorlatát, a közigazgatási önkormányzati rendszer szerkezeti, funkcionális, determinált helyzetét – állapotát, a rendszerépítés – rombolás mennyiségi – minőségi korlátait, reformjait a lehetséges integráció hiányát. Szerzők megállapítják: itt még a demokratikus normák nem váltak általánosan elfogadottá, s hogy társadalmi kohézió nélkül nincs minőségi társadalom és demokrácia.